

ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ

Μέχρι το Σεπτέμβριο του 2006 ο Νομός Θεσπρωτίας υπαγόταν αρχαιολογικά στην Η΄ ΕΠΚΑ. Έκτοτε, η νεοσύστατη ΛΒ΄ ΕΠΚΑ, ως ανεξάρτητη πλέον Περιφερειακή Υπηρεσία του ΥΠΠΟΤ, ανέλαβε την ανάδειξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς του Νομού Θεσπρωτίας, συνεχίζοντας και διευρύνοντας το έργο της Η΄ Εφορείας, τόσο στον τομέα των ανασκαφικών ερευνών όσο και σε αυτό των εργασιών ανάδειξης των μεγάλων αρχαιολογικών χώρων του νομού.

Το έτος 2000 λειτούργησε ο πρώτος επισκέψιμος αρχαιολογικός χώρος, ο Πύργος Ραγίου, ένα μικρό στρατιωτικό οχυρό του 5ου αι. π.Χ., πάνω σε πύργο της αρχαίας οχύρωσης του οποίου χτίστηκε στα οθωμανικά χρόνια νεότερος πύργος – κούλια. Οι εργασίες αποκατάστασης του νεότερου πύργου ολοκληρώθηκαν το 1999 με χρηματοδότηση από την Κοινοτική Πρωτοβουλία INTERREG II του Β΄ ΚΠΣ, ενώ το 2000 πραγματοποιήθηκαν οι εργασίες διαμόρφωσης στον περιβάλλοντα χώρο του Πύργου. Οι εργασίες αυτές αποκάλυψαν πλήρως την αρχαία οχύρωση με τους ορθογώνιους πύργους, καθώς και μεγάλη δεξαμενή στο κεντρικό τμήμα του φρουρίου (εικ. 1).

Εικ. 1. Πύργος Ραγίου.

Το 2002 και 2003, με χρηματοδότηση από το ΠΕΠ Ηπείρου του Γ΄ ΚΠΣ ξεκίνησαν οι εργασίες ανάδειξης στους τέσσερις μεγαλύτερους αρχαιολογικούς χώρους της περιοχής, τους οχυρωμένους οικισμούς Ελέας, Φανοτής - Ντόλιανης, Δυμοκάστρου και Γιτάνων, που καλύπτουν γεωγραφικά ολόκληρη την έκταση του Νομού Θεσπρωτίας και που από το καλοκαίρι του 2009 λειτουργούν επίσης, ως επισκέψιμοι από το κοινό.

Ελέα

Η Ελέα του Δήμου Παραμυθιάς αποτελεί το σημαντικότερο οικισμό στην Ελεάτιδα, την περιοχή δηλαδή μεταξύ του Νεκρομαντείου, στις εκβολές του Αχέροντα στο Ιόνιο, και της Παραμυθιάς. Ιδρύθηκε στο α΄ μισό του 4ου αι. π.Χ. και για μερικές δεκαετίες φαίνεται ότι διετέλεσε έδρα του Κοινού των Θεσπρωτών. Περιβάλλεται από ισχυρή πολυγωνική οχύρωση και είναι οργανωμένη πολεοδομικά με παράλληλους και κάθετους μεταξύ τους δρόμους. Στο κέντρο του επιπέδου τμήματος του οικισμού διαμορφώνεται αρχιτεκτονικά ο χώρος της πολιτικής και εμπορικής αγοράς, που περικλείεται από στοές (εικ. 2).

Ντόλιανη

Η Ντόλιανη του Δήμου Παραποτάμου ταυτίζεται με την αρχαία Φανοτή, έδρα των Φανοτέων Θεσπρωτών, που αντιστάθηκαν σθεναρά στους Ρωμαίους το 2ο αι. π.Χ. Παρά την εκτεταμένη καταστροφή των τειχών του, μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση του 167 π.Χ., ο οικισμός δεν εγκαταλείπεται, αλλά η κατοίκησή του συνεχίζεται για μακρότατο χρονικό διάστημα, αποτελώντας το μοναδικό παράδειγμα οικισμού του 4ου αι. π.Χ., που παραμένει ενεργός έως τους μεταβυζαντινούς χρόνους (εικ. 3).

Δυμοκάστρο

Το Δυμοκάστρο, η αρχαία Ελίνα, δεσπόζει πάνω από την παραλία Καραβοστάσι της κοινότητας Πέρδικας, στις νότιες ακτές της Θε-

Εικ. 2. Ελέα.

Εικ. 3. Φανοπή - Ντό-
λιανη.

Εικ. 4. Δυμόκαστρο.

Εικ. 5. Γίτανα.

σπρωτίας. Ο οικισμός ιδρύθηκε στα μέσα του 4ου αι. π.Χ. και κατοικείται αδιάλειπτα κατά την ελληνιστική εποχή, οπότε τοποθετείται η ακμή της πόλης. Αν και καταστρέφεται το 167 π.Χ. από τους Ρωμαίους, φαίνεται ότι δεν εγκαταλείφθηκε οριστικά, καθώς υπάρχουν ενδείξεις περιορισμένης κατοίκησης κατά την περίοδο της ρωμαϊοκρατίας. Στο εσωτερικό του έχουν ανασκαφεί κατοικίες, λαξευμένες στο βράχο δεξαμενές νερού, ιερά και μεγάλα δημόσια κτήρια (εικ. 4).

Γίτανα

Τα Γίτανα, πολιτικό κέντρο και έδρα του Κοινού των Θεσπρωτών από την ίδρυσή τους το 336/330 π.Χ. έως την κατάληψή τους από τους Ρωμαίους το 167 π.Χ., βρίσκονται στο Δήμο Φιλιατών, στη συμβολή του χειμάρρου Καλπακιώτικου με τον ποταμό Καλαμά. Στα 150 περίπου χρόνια ζωής τους αποτέλεσαν ένα από τα σημαντικότερα πολιτικά, διοικητικά και οικονομικά κέντρα της ευρύτερης περιοχής του Ιονίου. Η περιτειχισμένη έκταση διαιρείται

με εσωτερικό ισχυρό διατείχισμα σε δύο μεγάλους οικιστικούς τομείς, που οργανώνονται πολεοδομικά κατά το ιπποδάμειο σύστημα. Το δυτικό τμήμα, εσωτερικά του διατειχίσματος, περιλαμβάνει τα σημαντικότερα κτήρια – δημόσια και ιερά – του οικισμού (εικ. 5). Στους πρόποδες της ακρόπολης σώζεται η αγορά της πόλης, ενώ εκτός της περιτειχισμένης έκτασης, μεταξύ της οχύρωσης και του Καλαμά, βρισκόταν το λίθινο θέατρο (εικ. 6).

Στο πλαίσιο των εργασιών ανάδειξης των χώρων αυτών συμπεριλήφθηκαν τόσο η δημιουργία των απαραίτητων υποδομών όσο και η έκδοση φυλλαδίων και αναλυτικών αρχαιολογικών οδηγιών για την ενημέρωση των επισκεπτών, καθώς επίσης και μικρής έκτασης στερεωτικές εργασίες και εργασίες αποκατάστασης στις κύριες πύλες (εικ. 7) και σε εκείνα τα τμήματα των αρχαίων οχυρώσεων, τα οποία κινδύνευαν να καταπέσουν, καθώς και σε τοίχους κτηρίων, που είχαν υποστεί ζημιές ή μικρές παραμορφώσεις, λόγω των σεισμών και των ακόλουθων γεωλογικών πιέσεων ή

Εικ. 6. Το θέατρο των Γιτάνων.

Εικ. 7. Ελέα. Η αναστηλωμένη βορειοανατολική πύλη.

Εικ. 8. Μαστιλίτσα.
Το ναϊκό οικοδόμημα.

εξαιτίας της συστηματικής απομάκρυνσης του οικοδομικού υλικού τους στα νεότερα χρόνια. Το κυρίως ανασκαφικό έργο της Εφορείας επικεντρώθηκε στη διενέργεια σωστικών αρχαιολογικών ερευνών σε οικόπεδα και αγροτεμάχια ιδιωτών – με αφορμή την ανεύρεση αρχαιοτήτων κατά τη διάρκεια των εκσκαφικών εργασιών για την ανέγερση κάποιας οικοδομής ή κατά την εκτέλεση αγροτικών εργασιών – είτε κατά τη διάρκεια υλοποίησης δημοτικών, νομαρχιακών και δημόσιων τεχνικών έργων.

Μαστιλίτσα

Το έτος 2000, στην περιοχή του Δήμου Σαγιάδας, πάνω στο βραχώδη λόφο της Μαστιλίτσας, όπου έχει εντοπιστεί οχυρωμένος οικισμός, η ίδρυση του οποίου ανάγεται στην ύστερη αρχαϊκή περίοδο, ερευνήθηκε κτήριο λατρευτικού χαρακτήρα, που χρονολογείται στον ύστερο 7ο και τον 6ο αι. π.Χ. Πρόκειται για το πρωιμότερο ναϊκό οικοδόμημα στη Θεσπρωτία και, πιθανότατα, σε ολόκληρη την Ήπειρο. Αποτελείται από κεντρικό ορθογώνιο χώρο, που υποδιαιρείται σε δύο σχεδόν ισομεγέθη τετράγωνα τμήματα – το σπκό και το άδυτο –, γύρω από τον οποίο σχηματίζεται πτερό (εικ. 8).

Κάμπος Ρίζιανης - Κορύτιανης

Στο πλαίσιο κατασκευής του αρδευτικού έργου του κάμπου Ρίζιανης - Κορύτιανης, βόρεια της Π.Ε.Ο. Ηγουμενίτσας - Ιωαννίνων, κατά τα έτη 2000-2002, αποκαλύφθηκε το θερμό τμήμα (*caldarium*) λουτρικού συγκροτήματος των ρωμαϊκών χρόνων, θεμελιωμένου πάνω σε προγενέστερο ελληνιστικό κτήριο. Στην απέναντι πλευρά του δρόμου ανασκάφηκε τμήμα παλαιοχριστιανικής βασιλικής, πάνω στην οποία κατά τους μέσους βυζαντινούς χρόνους αναπύχθηκε νεκροταφείο και κατασκευάστηκε μικρός κοιμητηριακός ναΐσκος (εικ. 9).

Εικ. 9. Ρίζιανη. Γενική άποψη των ανασκαφικών εργασιών εκατέρωθεν της Π.Ε.Ο. Ηγουμενίτσας - Ιωαννίνων.

Νεοχώρι

Το 2002 στην περιοχή του ανισόπεδου κόμβου Νεοχωρίου της Εγνατίας Οδού, αποκαλύφθηκαν εκτεταμένα στρώματα καταστροφής, που απέδωσαν κεραμική χρονολογούμενη από τον 6ο αι. π.Χ. έως την ελληνιστική περίοδο (εικ. 10-11). Στην ίδια περιοχή ανασκάφηκαν κεραμικός κλίβανος και τμήμα πλούσια κτερισμένου ρωμαϊκού νεκροταφείου με λακκοειδείς και λιθοκτιστούς τάφους.

Νεκροταφείο Γιτάνων

Εξαιρετικά πλούσιο ήταν και το νεκροταφείο των Γιτάνων, τμήμα του οποίου ανασκάφηκε τα έτη 2003-2004, κοντά στο σύγχρονο αρδευτικό φράγμα του Καλαμά στο πλαίσιο κατασκευής μικρού υδροηλεκτρικού σταθμού. Από τους πλέον εντυπωσιακούς ήταν κιβωτίος τάφος (εικ. 12) με θρανίο, που χρησιμοποιήθηκε από τον 3ο έως τον 1ο αι. π.Χ. και περιείχε επτά καύσεις, τοποθετημένες μέσα σε πήλινα αγγεία ή λίθινες οστεοθήκες μαζί με προσωπικά αντικείμενα των νεκρών – πήλινα αγγεία, ειδώλια και κοσμήματα.

Παραμυθιά

Η κοιλάδα της Παραμυθιάς, που διασχίζεται από τον Κωκυτό, «τον ποταμό των θρήνων» των αρχαίων, κατά την ύστερη κλασική και την

Εικ. 10-11. Νεοχώρι Παραμυθιάς. Αρχαϊκή οινόχη και ειδώλιο.

Εικ. 12. Γίτανα. Κιβωτίος τάφος μετά το άνοιγμα των τεφροδόχων.

Εικ. 13. Παραμυθιά.
Αγροικία.

ελληνιστική περίοδο χρησιμοποιήθηκε αποκλειστικά ως νεκρόπολη. Μόνο μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση κτίζονται στην περιοχή αυτή αγροικίες και εργαστηριακές εγκαταστάσεις, αρκετές από τις οποίες ανασκάφηκαν από το 2000 έως και το 2008 σε ολόκληρη την έκταση του κάμπου, στο πλαίσιο των εργασιών του αναδασμού και μικρότερων τεχνικών έργων (εικ. 13). Ιδιαίτερης μνείας χρήζει ο εργαστηριακός χώρος, στη θέση «Γεφυράκια» του κάμπου Προδρομίου, που περιβάλλεται από πυκνό δίκτυο αγωγών και η ανασκαφική του έρευνα έφερε στο φως νομίσματα του Ηπειρωτικού Κοινού που χρονολογούνται πριν, αλλά και μετά το 167 π.Χ.

Η ύπαρξη μιας μικρής θεσπρωτικής κώμης, σαν και αυτές που περιγράφει ο Ψευδοσκύλακας, στην πλαγιά ενός από τους ορεινούς όγκους που περικλείουν τον κάμπο της Παραμυθιάς, επιβεβαιώθηκε ανασκαφικά το 2005 στη θέση «Μαυρομαντίλια», καθώς ήλθε στο φως μεγάλη ποσότητα κεραμικής, που χρονολογείται από το 12ο μέχρι και τον 7ο αι. π.Χ. και φαίνεται πως είχε παρασυρθεί από κάποιο ψηλότερο σημείο (εικ. 14).

Εικ. 14. Θέση «Μαυρομαντίλια». Γεωμετρική κεραμική.

Αετός Φιλιατών

Από το 2005 έως το 2007, στη Σκάλα Αετού Φιλιατών, στην περιφέρεια της κοιλάδας του

Εικ. 15. Αετός Φιλιατών. Αψιδωτή οικία.

Μέσου Καλαμά, αποκαλύφθηκε οικισμός με πιθανή συνεχή κατοίκηση από την εποχή του Σιδήρου (9ος αι. π.Χ.) έως τουλάχιστον την πρώιμη ελληνιστική περίοδο (τέλη 4ου αι. π.Χ.). Η αρχαιότερη φάση περιλαμβάνει κατάλοιπα όμοια προσανατολισμένων ελλειψοειδών κτηρίων, που κτίζονται – κολλητά σχεδόν – στην πλαγιά του μικρού λοφίσκου, ενώ διαπιστώνεται και χρήση αναλημματικών τοίχων (εικ. 15). Η κεραμική προ του 4ου αι. π.Χ. φαίνεται πως είναι ντόπια χειροποίητη, με δείγματα εισηγμένης από τον 5ο αι. π.Χ. Ο μεγάλος αριθμός θραυσμάτων αποθηκευτικών αγγείων είναι χαρακτηριστικός για την εκμετάλλευση της πεδιάδας που απλώνεται κάτω από το λόφο.

Ρίζιανη Παραποτάμου

Το 2007 και το 2008 ερευνήθηκε στην περιοχή της Ρίζιανης Παραποτάμου ταφικός περιβόλος με διάρκεια χρήσης από τον 4ο έως το 2ο αι. π.Χ., στο εσωτερικό του οποίου ανασκάφηκαν πέντε κιβωτιόσχημοι τάφοι και δύο ταφικές θήκες. Αναγνωρίστηκαν τρία παιδιά και τέσσερις ενήλικες, όλοι συνοδευόμενοι από πλούσια κτερίσματα (εικ. 16).

Μαζαρακιά

Το 2009 και το 2010 στο πλαίσιο του έργου «Σύνδεση Ε.Ο. Ηγουμενίτσας-Πρέβεζας

Εικ. 16. Ρίζιανη Παραποτάμου. Ταφικός περίβολος.

Εικ. 17. Μαζαρακιά. Τμήμα του ρωμαϊκού νεκροταφείου.

με Εγνατία Οδό (τμήμα κόμβος Καρτερίου-κόμβος Μεσοβουνίου)», στην περιοχή της Μαζαρακιάς, εντοπίστηκε σημαντικό νεκροταφείο των ρωμαϊκών χρόνων (1ος αι. π.Χ.-2ος αι. μ.Χ.). Μεταξύ των περίπου 200 τάφων, που έχουν ανασκαφεί μέχρι σήμερα, περιλαμβάνονται και εντυπωσιακά ταφικά μνημεία, σε ένα εκ των οποίων έχει βρεθεί κατά χώραν ενεπίγραφη επιτύμβια στήλη. Η πλειονότητα των νεκρών συνοδεύεται από πλήθος πήλινων, γυάλινων, οστέινων και μεταλλικών αντικειμένων (εικ. 17).

Εικ. 18. Κυρά Παναγιά Παραμυθιάς. Τμήμα δημοσίου κτήριου.

Κυρά Παναγιά

Το 2010 ανασκάφηκαν, στο πλαίσιο του έργου «Βελτίωση επαρχιακού δρόμου αρ. 9 από θέση Αεροδρόμιο μέχρι Καρβουνάρι», στην περιοχή Κυρά Παναγιάς - Καρβουναρίου Παραμυθιάς, τμήματα ενός εύρωστου ανοχύρωτου οικισμού των ελληνιστικών χρόνων – ο οποίος είχε εντοπιστεί ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 – με ιδιωτικές κατοικίες που διαθέτουν

χώρους λουτρού και ένα εντυπωσιακής κατασκευής δημόσιο κτήριο (εικ. 18).

Τα κινητά ευρήματα όλων των παραπάνω αρχαιολογικών ερευνών έχουν μεταφερθεί στα εργαστήρια συντήρησης της Εφορείας, όπου από το 2006 έως το 2010 συντηρήθηκαν κατά εκατοντάδες και εν συνεχεία καταγράφηκαν ηλεκτρονικά και τα σημαντικότερα από αυτά σχεδιάστηκαν και φωτογραφήθηκαν.

Προϊστάμενοι

Γαρυφαλιά Μεταλληνού (2006-2008)

Αικατερίνη Κάντα-Κίτσου (2009)

Γεώργιος Ρήγιнос (2010)

Ανασκαφές

Πύργος Ραγίου

Ελέα

Ντόλιανη

Δυμόκαστρο

Γίτανα

Μαστιλίτσα Δήμου Σαγιάδας

Κάμπος Ρίζιανης-Κορύτιανης, Κόμβος Νεοχωρίου, Νεκροταφείο Γιτάνων, Γεφυράκια Προδρομίου, Μαυρομαντίλια Παραμυθιάς, Σκάλα Αετού Φιλιτών

Ρίζιανη Παραποτάμου

Σύνδεση Ε.Ο. Ηγουμενίστας-Πρέβεζας

Βελτίωση επαρχιακού δρόμου Αεροδρόμιο-Καρβουνάρι

Υπεύθυνοι αρχαιολόγοι - Συνεργάτες

Γ. Ρήγιнос, Β. Λάμπρου

Γ. Ρήγιнос, Κ. Λάζαρη

Γ. Ρήγιнос, Β. Λάμπρου

Γ. Ρήγιнос, Κ. Λάζαρη, Α. Τζωρτζάτου

Γ. Ρήγιнос, Β. Λάμπρου, Χ. Γκάνια

Γ. Ρήγιнос, Α. Τζωρτζάτου

Γ. Ρήγιнос

Γ. Μεταλληνού

Γ. Μεταλληνού, Α. Κάντα-Κίτσου, Γ. Ρήγιнос, Ο.

Πάλλη

Γ. Ρήγιнос, Κ. Λάζαρη